

A photograph of a pair of brown leather boots and a red flower resting on a piece of driftwood by a body of water. The boots are positioned on a light-colored, weathered log that lies on a dark, rocky shore. A vibrant red flower is tucked into the laces of the boot on the left. The background shows the dark, rippling water of a lake or river, with some dry twigs and leaves scattered along the bank.

JOKIJÄRVI JA AUKUSTI

VEIKKO RÄISÄNEN

Jokijärvi ja Aukusti

© 2022 Veikko Räsänen
Taitto ja kansi: Books on Demand
Kustantaja: BoD—Books on Demand, Helsinki, Suomi
Valmistaja: BoD—Books on Demand, Norderstedt, Saksa
ISBN: 978-952-80-7988-0

VEIKKO RÄISÄNEN

ROMAANI

Jokijärvi ja Aukusti

PROLOGI

Vuonna 1982 heinäkuussa oli Aukustin Eino -nimisen pojantytär Marja kesätoissa Taivalkosken seurakunnalla Kaakkurinvaaran hautausmaalla, eli vanhan kansan mukaan ”Jylykäs-Jakin kiekerössä”. Jostain syystä häntä alkoi kiinnostaa kovasti iso-vanhempiensa kohtalo ja hän pyysi kirkkoherra Pentti Liimattaa katsomaan, että löytyisikö Aukustin ja Maria Heleenan hautapaikka liki viidenkymmenen vuoden jälkeen ja löytyihän se.

Hautapaikan löydyttyä Aukustin nuorin tytär, Tyyne Maria, hommasi hautakiven ja sen jälkeen myös tämän kirjoittaja on vienyt kynttilänsä ja kukkasensa heidän haudalleen ja tuntenut suunnattoman hellyyden virtaavan sydämeen jok’ikisellä käynnillä.

Tämä kirja on tarkoitettu heidän ja kaikkien aikalaistensa muiston kunniaksi Joki-järvellä ja muuallakin pitäjämme alueella kovissa oloissa eläneille ihmisille.

Veikko Räisänen

Kirjailija

1.LUKU KORPIELÄMÄÄ

Vuosina 1475–1548 Utajärven Sanginkylällä viljeli omaa tilaa Olli Kaupinpoika. Hänen poikansa Jacob Kaupinpoika Pessi, eli Pätsi (1500–1566) asui hänen jälkeensä samaa tilaa Sanginjärvellä ja numero oli 21, mutta vuoden 1556 maakirjassa numero on muuttunut kolmoseksi. Vuotta myöhemmin peltoa on kirjattu tilalle kolme tynnyrinalaa ja Jacob on isäntä vielä vuosien 1562–1564 kymmenysluettelossa. Jacobin jälkeen tilanpitäjäksi tulee 1567 hänen poikansa Paavo Jacobinpoika Pessi, eli Pätsi ja tilus on nimeltään Paavola ja numero on edelleen kolme.

Paavo Jaconpoika Pätsin velimies Bertil, eli Perttu Jakobinpoika (1530–1579) mainitaan 1560 talo numero neljän isäntänä. Peltoa oli 1557 puoli hehtaaria ja lehmiä hänellä oli peltomäärään nähden paljon, eli kolme. Raivausinto oli miehellä kuitenkin kova, sillä vuonna 1568 peltoa oli jo kolme ja puoli hehtaaria ja lehmiä kuusi.

Kolmas velimies Olli Jakobinpoika Pätsi asui ilmeisesti ihan veljiensä naapurissa tilaa numero viisi, jossa peltoa oli myös puoli hehtaaria vuonna 1557 ja muutama lehmä. Veljesten lähellä Sangilla oli myös Vesan tila, jossa syntyi 1540 Pehr, eli Pekka Vesainen, joka muutti noin 1560 Ylikiiminkiin. Sinne Pekka perusti isänsä Antin ja veljensä Paa-von kanssa Vesan tilan ja myös Vesalankylä sai näin nimensä ja alkunsa.

Perttu Jakobinpoika tapetaan rappasodan (1570–1595) vainoissa ja vienalaiset polttavat kaikki Sanginjärven talot. Elämä kuitenkin jatkuu vainojenkin keskellä, vaikkakin vaivalloisesti, sillä (1570–1636) Jakob Pertunpoika Pätsi ilmestyy Iin pitäjän Kiimingin kylän Pudasjärvellä asukaskirjoihin 1591 huonemiehenä. Hän on tullut Sanginkylästä, jossa hänen veljensä Heikki Pertunpojan ja setänsä Olli Jacobinpojan talot on poltettu. Jacob Pertunpoika ilmestyy vuoden 1607 maakirjassa Kiiminginkylän Hetejärvellä tilan numero 41 $\frac{1}{4}$ manttaalin omistajaksi. Onni kuitenkin hylkää yrittäväksi osoittautuneen miehen ja vuoden 1611 Hetejärven asukkaiden ”suuren karkukesän” aikana viholainen jatkaa aikoja sitten tehdystä rauhasta huolimatta tuhojaan ja polttaa koko kylän asu-mukset piilopirttejä lukuun ottamatta.

Mutta Jacob Pertunpoika on sinnikäs mies ja vuonna 1614 jonkinmoinen mökki on taas pystyssä ja tallissa hevonen ja navetassa 5 lehmää. Hetejärven tila on saanut seuraavan isännän, eli Jacob Jacobinpojan (1605–1649) aikana nimeksi Pätsin tila ja numerokseen 2 ja se on edelleen $\frac{1}{4}$ manttaalin kokoinen. Hänen vaimonsa Dorotea jatkaa tilanpitoa vuosina 1649–1653, ja jostain syystä hänen nimensä on myöhemmin Anna ja hän kuolee joko Nuusalanniemessä tai Tyräjärvellä 8.12.1686

Uusi Jacob Jacobinpoika on syntynyt 1638 ja hän on Pätsin tilan uusi isäntä jo 16-vuotiaana äitinsä jälkeen. Jacob joutuu kuitenkin lähtemään vaimonsa Anna Eskelsintyttären

ja kahden lapsensa kanssa synnyinsijaltaan lepran, eli spitaalini takia ja etsimään uutta kelvollista asuinsijaa. Hetejärvelle jäivät lopullisesti myös yli sata humalasalkkoa, joissa he olivat kasvattaneet oluen tekijöille raaka-ainetta, eli humalan hedekukintoja ja saaneet siitä vähäistä tuloa. Humalasalat saattoivat olla 6 tai 7 metriä pitkiä, jopa pidempiäkin. On hyvä tietää, että Suomessa on yhäkin voimassa vuoden 1743 lain rakennuskaassa maininta, jossa veloitetaan, että "... jokaisessa talossa pitää olla humalisto."

Nuori isäntä hehkeän vaimonsa kanssa tuskin uhrasi paljon ajatuksiaan humalilleen, vaan he halusivat vain vaihtaa asuinpaikkaa kiireesti. Eivätkä he liikkuneet ihan summamutikassa, vaan isännällä ja vaimolla oli jo tiedossa paikka minne he menisivät. Jacobin isä, myöskin Jacob, oli asustanut jo aiemmin jonkinmoista taloa Jaurakkajärven rannalla nykyisen Turpeisenvaaran tienvarressa olevan Alatalon tilan vieressä ja viljellyt siellä kahden tynnyrinalan kokoista tilaa ja sinne he suuntasivat kulkunsa. Melkoisella varmuudella uskon, että paikka oli Jacobille ennestään tuttu.

Tila oli tuon ajan lukuina kooltaan 28000 neliökynnärää, eli 0,98 hehtaaria. Arkielämässä tuon ajan ihmiset tiesivät, että tynnyrinala oli 32 kappaletta. Ja me tiedämme nyt, ja oikein viisaat jo silloin, että kappale oli 4,58 litraa. Kynnärä on noin 60 senttiä ja tynnyrinala tarkoitti alaa, jolle kylvettiin tynnyrillinen siemenviljaa ja tynnyri painoi vähän vajaat 160 kg. Tältä, noin hehtaarin alalta isä-Jacob oli saanut aiemmin 12 heinäähäkkiä ja se oli aika hyvin. Tällaiselle paikalle aikoi Jacob viedä perheensä ja koko maallisen omaisuutensa taudilta turvaan vesireittejä hyväksi käyttäen.

Kulku kävi ensin pitkin Heteojaa, sitten Välijokea pitkin kohti Iijokea ja Kollajaa, josta matka kävi vastavirtaan kohti pohjoista. Ohi Kurenkosken Jongunjärvelle, jossa he lähtivät etelästä virtaavalle Korpijoelle. Päätäväisesti Jacob ja Anna jatkoivat virtaa ylöspäin ja edessä oli seuraavaksi Pelttarin järvi, josta kulku jatkui yhä vain ikävään asti meloen ja soutaen eteenpäin. Lopulta eteen aukeni saareton Jaurakkajärvi, jonka eteläpäässä he nousivat maihin järven muututtua taas joeksi.

Jaurakkajärven pohjoispuolen rinne nykyisen Alatalon kohdalla oli sopivasti järveen viettävä ja heidän noustua rinteeseen yläosaan hallaa pakoon isänsä perustamalle paikalle pariskunta lapsineen ja vähäisine tavaroineen löysi Jacobin isän paikan ja näin tiesivät sen, että mihin pikkuruinen savupiirtti tuli rakentaa. Tämän 1/8 manttaalini isännäksi Jacob on merkitty vuonna 1664. Kova työ ei kuitenkaan tuottanut toivottua tulosta, ja vain muutaman vuoden jälkeen he huomasivat, että järven toisella puolella kulkeva Kajaanintie toi liikaa levottomuutta, jopa uhkaa talonpitoon. Ja niinpä edessä oli taas mieronie ja uuden elinkelpoisen paikan etsintä.

Tälläkin kertaa heillä oli ilmeisesti myös selvä suunnitelma, että mihin mennään. Ei puhuttakaan, että he olisivat jatkaneet jokea etelään, vaan Jaurakkajärven pohjukasta he lähtivät omia jälkiään takaisin pitkin Korpijokea, ohi Pelttarin ja Jongunjärvelle, jossa he

kääntyivät tällä kertaa Iijokea ylävirtaan kohti pohjoista. Soudettuaan aikansa vastaan lipplattelevaa jokea Jacob ja Anna saapuivat lapsineen ja nyytyineen nykyisen Parviaisen kylän Nuusalanniemeen, jossa heitä odotti tuleva kanssa-asujansa Paavali Säkkinen. Vuoden 1673 tieto kertoo, että yhtenä vuonna he saivat tynnyrinalan pelloilta, eli noin puolelta hehtaarilta, 12 heinähäkkiä, jota voi pitää ihan kohtuullisena satona ja määrältään samana kuin Jacobin isä oli saanut Jaurakalta.

Jacob Jacobinpoika oli saanut 1673 Nuusalannimessä asuessaan uuden liitteen sukunimeensä ja hän oli nyt Pätsi-Parviainen. Vieläkään ei kaikki ollut hyvin, sillä tila oli kovin pieni ja he kokivat elinmahdollisuutensa olemattomiksi. Jo 16-vuotiaana vuotiaana Hetejärven tilan isäntänä ollut mies ja hänen vaimonsa halusivat enemmän ja niinpä perheen matka jatkui Nuusalanniemestä Iijokivartta edelleen vastavirtaan ja pohjoiseen. Nykyisen Taivalkosken kohdalla heidät yllätti matkan hurjin koski, joka jylisi kuin ukosenpauhu ja pakotti heidät vetämään veneen ja tavaransa maitse töisevän kunnaan yli, jota harvat paikalliset kutsuivat muotonsa ja hankaluutensa tähden sopivasti jo tuolloin Pillukunnaaksi.

Sauvottuaan nykyisen Taivalkosken ja Jokijärven välillä olevat viisikymmentä koskea ja melottuaan hyvän tovin Alasaaren kahdeksi halkaiseman Iijoen pohjoista haaraa, eli Vääräjokea, he luulivat matkansa olevan vihdoin päätöksessään. Nykyisen Kirkkosaaren päässä he ihailivat Jokijärven kauniita maisemia ja ajattelivat, että vihdoinkin löytyi paikka heillekin.

Väsyksissä, mutta silti iloisena he soutivat rauhallisesti kohti silmissä siintävää niemeä, joka nykyisin tunnetaan Mannisenniemenä. Harmikseen he huomasivat, että niemen olivat asuttaneet Etelä-Savon Sääksmäeltä tulleet muuttajat, jotka olivat ehtineet niemeen reilusti ennen Jacobia ja Annaa eivätkä suvainneet utoja kulkijoita riesakseen. Sillä sitä heillä oli jo tarpeeksi seudulla asuvista lappalaisista ja heidän seidoistaan ja muista oudoista menoistaan ja riista-alueriidoistaan. Jacob ja Anna näkivät myös, että niemen toisella puolen olevan jyrkkätörmäisen saaren päällä näkyi lappalaisten majoja, joista tuprusi savua ja niiden ympärillä liikkui pienikokoisia, tummanpuhuvia ihmisiä.

Pettyneenä matkalaiset palasivat järveä hieman myötävirtaan ja lähtivät kulkemaan taas vastavirtaan matalaa, tummaa suovettä purkavaa jokea, eli jokea, jota nykyisin sanotaan Tyräjoeksi. Ennen isoa järveä matala, rämerantainen joki laajeni lammeksi, jota kutsutaan nykyisin Tyrälammeksi. Lammen ja sen saaren ohitettuaan heille aukeni kohta maallinen taivas; järvi, joka näytti jatkuvan silmänkantamattomiin. He tiesivät heti näyn edessä, että heitä ei pidättäisi enää mikään. He olivat tulleet viimein kotiin monivaiheisella ja raskaalla, mutta niin toivorikkaalla matkallaan.

Jacobin ja Annan perheen vene laski maihin nykyisen Ylipirtin kohdalla Tyrämäen kylässä syyskesällä 1678 ja jo 1680 maakirjoihin Jacob ilmestyy Pudasjärven Kurkikylän

Tyräjärvelle ¼ manttaalin talo numero 10, eli Räisälän isäntänä. Paikalla oli asuttu ennenkin: 1600-luvun alkupuolella tutunkuuloisen sukunimen omannut Mikko Vesainen, ja 1630-luvun alussa Mikko Maunonpoika Räisänen, mutta silloinen elämä oli hiipunut kymmenvuoden katovuosina pois.

Ja niinpä silloin, kun Jacob ja Anna meloivat Ylipirtin rantaan, niin he saapuivat aution, ensi silmäyksellä kolkolta näyttävään paikkaan, mutta silti paikassa oli jotain molempien mieltä vangitsevaa. Hetkisen hengähdettyään he katsoivat laskevan Auringon valossa kauniina ja tyynenä lepäävää järvenselkää ja kaukaisuudessa kultaisina hohtavia rantametsiä. Katseet yhtyivät ja he tiesivät, että olivat saapuneet perille. Tulevaa työmäärää tai hyvän elämän edessä olevia kaikkia vastuksia he eivät edes halunneet miettiä, sillä he tiesivät tulleensa lopultakin kotiin ja se riitti juuri siinä hetkessä, jolloin heidän elämänsä alkoi uudestaan. Uhkakuvat eivät olleet heidän näkemäänsä mahdollisuuksia suurempia ja vuoden 1682 maakirjassa Jacobin tila on lunastettu jo perintötilaksi. Aiemmin tällaista lunastettua tilaa nimitettiin hallinnossa verotilaksi. Jacobille ja Annalle syntyi kaikkiaan 10 lasta, joista 8 eli aikuisikään asti. Räisälän talo oli myös muutoinkin varakas, sillä peltoa oli jo 6 hehtaaria.

Jacobin vaimo Anna kuoli 24.3.1701, uudeksi emännäksi Jacob otti Elin Erkintytär Hiltusen. Uutta onnea kesti vain vajaat kymmenen vuotta, kun elin kuoli juhannuksen tienoilla 1710 ja Jacob 1. päivä heinäkuuta samana vuonna. Syynä lienee ollut Euroopassa Baltiaan ja siitä Suomeen levinnyt paiserutto. Rutto on bakteerien aiheuttama tarttuva kuumetauti, jota rotat ja oravat levittävät niissä esiintyvien kirppujen kautta.

Jacobin arvoni oli kuollessaan täflman, eli kihlakunnan lautamies. Hänet haudattiin maanpäällisen puuhautaan, josta maalliset jäännökset siirrettiin ja siunattiin maahautaan, jonka voi kuvitella sijainneen Jokijärvellä Simosensaarella, eli nykyisessä Kirkkosaarella. Myös Tyräjärvessä on Ruumissaari, joten sekin voi olla heidän viimeinen leposijansa, vaikka se onkin ollut pääsääntöisesti vain ruumiiden väliaikainen leposija.

Kesti niin kauan kuin vuoteen 1880, ennen kuin kaikki vainajat piti lain nojalla haudata maahautaan. Jokijärven Simosensaari on muuttunut 1764 Kirkkosaareksi, kun sinne on haudattu nykytietojen mukaan virallisesti ensimmäinen vainaja. Jacobin ja Annan kauan kestänyt Exodus päättyi kuitenkin onnelliseen ikiuneen jälkeläisten vahvasti jatkaman suvun tulevien elinalueiden keskelle.

2. LUKU UUDET SUKUPOLVET

Jacobin ja Annan jälkeläiset jatkoivat eloa suvun kantaparin kuoltua. Suvun E-haaran, johon tämän teoksen päähenkilö tulee kuulumaan, seuraava jatkajapari oli Parviaisen Nuusalanniemessä syntynyt Henrik Jacobinpoika Räisänen (1672–1741) ja vaimonsa Karin Matintytär Veteläinen (1677–1758). Heidän lapsionnensa oli lähes yhtä hyvä kuin isä-Jacobilla ja Annalla, sillä he saivat yhdeksän lasta, mutta joista osa kuoli jo lapsena Tyrämäen Räisälän talon ja pohjoisen ankarissa oloissa. Räisälässä asui 1600-luvun lopulla kantaparin lisäksi myös heidän poikiensa Henrikin ja Jacobin perheet. Tyrämäellä syntyneestä Jacobista (1684–1751) saa alkunsa suvun G-haara.

Kantaisän pojista 1655 Hetejärvellä syntynyt Pähl muuttaa Hailuotoon 1725, mutta hänen vanhin poikansa Johan jää Pudasjärvelle. Johanista polveutuu mm. seuraavia sukuja: Taivalkoski, Polojärvi, Pesio, Tyni, Kurtti, Latvalehto ja Virkkunen. Näin väkimäärä kasvaa korpikylissä muutamasta talosta jo kymmeniin.

Pählin muutto Hailuotoon liittyy Isovihan (1713–1721) aikaiseen Pohjan sotaan (1700–1721) ja venäläisten miehitykseen ja joukkosurmaamiseen Hailuodossa. Hailuodon Kirkkosalmessa vihovenäläiset tappoivat raastasti perjantaina syyskuun 29. päivä 1714 noin 800 hailuotolaista. Lapset rahdattiin laivoilla orjiksi Venäjälle, josta vain harva palasi enää koskaan synnynsijoilleen. Tämän murhatragedian jälkeen Hailuotoon kaivattiin uusia asukkaita ja Pähl on vastannut kutsuun.

Hailuodon tapahtumista Zacharias Topelius sai aiheen ”Koivu ja tähti”-tarinaansa, joka julkaistiin vuonna 1893. Satu kertoo Isovihan aikana Venäjälle kaapatun tytön ja pojan koti-ikävästä ja luottamuksesta Jumalaan. Lapsien ainoa muisto kodista oli koivu, jonka lomitse tähti vilkkui kotoisasti. Vuoden matkanteon jälkeen he löytävät oikean koivun ja samalla kotinsa. Tarina perustuu Topeliuksen isän isoisän Kristoffer Topeliuksen elämäntarinaa. Kristoffer oli paennut äitinsä ja sisarustensa kanssa Oulusta Muhokselle piilopirttiin, mutta kasakat ryöstivät pojan ja veivät Venäjälle.

Tyrämäen Räisälässä tästä tiedetty ainakaan kovin paljoa, vaikka tietysti elämä oli ankeampaa, mutta tilan elämä jatkui 1700-luvun melskeissä E-haaran seuraavan sukupolven voimin. Isännän etunimikin oli entisen toistoa, eli Henrik Henrikinpoika (1712–1758) jatkoi sukua kiivaasti vaimonaan Karin Tuomaantytär (1722–1764) ja pari sai yksitoista lasta. Tästä lapsilaumasta versoi uusien sukunimien myötä Väisäsiä, nykyisen Juusolan talon Alapirtti ja Vattulan Räisäset, muun muassa vuoden 1978 lahden suurmäen maailmanmestari Tapio Räisänen.

Henrik on ensimmäinen, josta on jäänyt kirkonkirjoihin merkintä, että hänet on haudattu Jokijärven Kirkkosaaressa 16. heinäkuuta 1758. Vanha tieto kertoo, että vii-

meinen saareen haudattu on ollut Verne Simonen kesällä 1932. Myös hautojen puiset muistoristit ovat kadonneet 50-luvun alkuun mennessä. Vain yksi risti on tuolloin ollut silminnäkijän mukaan jäljellä, eli Lassi Hutun äidin Reeta Hutun haudalla.

Seuraavankin Ylipirtin isännän nimi on Henrik Henrikinpoika (1746–1809) ja vaimon nimi on Karin Henrikintytär Ervasti (1748–1813). Pari asustaa edelleen Räisälän Kurki 6 tilaa kahdeksan lapsensa kanssa. Räisälässä alkaa olla jo tungosta, sillä talossa asuu useiden jälkeläisten vanhuksia, poikia, tyttäriä, piikoja sekä renkejä.

Nimi ei muutu seuraavankaan talonisännän kohdalla, joka on myös Henrik Henrikinpoika, joka syntyy 27.5.1771 ja kuolee 30.5.1819. Vaimokseen tämä esi-isä Henrik ottaa naapuripitäjältä Suomussalmelta 23.1.1779 syntyneen Elsa Johanintytär Tauriaisen, joka kuolee 19.1.1858. Hänen vanhempansa ovat Perangassa 15.5.1757 syntynyt ja 7.2.1795 kuollut Johan Tauriainen ja vaimonsa 3.3.1753 Hossassa syntynyt Helena Lasanen-Tauriainen, joka kuollut 9.7.1833. Viisilapsinen perheen asuinpaikka ei kuitenkaan muutu, vaan se pysyy ja on edelleen Tyrämäen Räisälä.

Tämän sukupolven kohdalla kaikki sitten kuitenkin muuttuu: Räisälä jaetaan lopultakin pakon edessä 1818–1819 kahtia. Tämä siksi, että uudelle vuosisadalle tultaessa talossa asuu neljä perhettä ja on niin täynnä väkeä, että elintila käy vähiin ja siksi syntyy eripuraa ja jopa tappeluita. E-haara, eli nuoremman Jacob Jacobinpojan jälkeläiset jäävät Räisälään, jonka nimi muuttuu Ylipirtiksi ja G-haaran väki siirtyy uuteen paikkaan, joka tunnetaan myöhemmin Alapirttinä. Isossa talossa olikin paljon jakamista, sillä jo pieniä niittylohkoja on jaossa nimetty yli seitsemänkymmentä.

Jaon jälkeen, tai ehkä jopa sen aikana, erkaantunut sukuhaara alkaa rakentaa uutta taloa nykyisen Juusolan ja Peltolan väliin ja sukunimi Alapirtiksi. Kyläläisiltä talo saa nimekseen Pitkä-Räisänen ja uudempana aikana sitä sanotaan myös Taivalkosken ensimmäiseksi rivitaloksi ja vanha valokuva todistaa asian todenperäisyyden. Näin entinen Räisälä muuttuu Ylipirtiksi, ja samanniminen talo on lähellä vanhaa paikkaa yhäkin. Isojako muuttaa vielä asioita ja Ylipirtin tilanumero muuttuu kuutosesta ykköseksi ja Alapirtti saa numeron kaksi.

Tämän kirjan päähenkilön isänsä syntyy Tyrämäen Ylipirtissä 24.10.1810, kun Henrik Henrikinpoika ja Elsa Johanintytär saavat poikalapsen, joka saa nimekseen Johan Henrikinpoika Räisänen. Kuudennusmieheksi elinaikanaan kohonnut mies elää aikaan nähden pitkän elämän, sillä hän kuolee 21.11.1891 hieman yli 81-vuotiaana.

Johan on ollut 1848 toimintansa Hiltukankaalla aloittaneen Jokijärven kirkon lukari ja myös kuudennusmies. Kuudennusmies, joissain pitäjissä seurakunnan vanhin, kyläntarkastaja tai yökuntamies, edusti omaa kulmakuntaansa ja piti ”oman” väkensä herrannuhteessa ja toimitti tarvittaessa jopa ulosoton tai sakotti ja huolehti pappien kymmenyksien maksuista ja ilmoitti tarttuvista kulkutaudeista. Tärkeä tehtävä oli myös

kirkonarkun säilyttäminen. Kaksi muuta avainta olivat kirkkoherran ja kirkkoisännän hallussa.

Oikeaa jalkaansa syntymästä asti nilkuttanut Johan käy rippikoulunsa ja kasvaa aikuiseksi vielä Tyrämäen Ylipirtissä ja ottaa puolisokseen Suomussalmen Kiannalla 29.3.1804 syntyneen Carin Malisen. Maaliskuun 21. päivä 1835 vihitylle parille syntyy kaikkiaan seitsemän lasta, joista viides on Anders, eli Antti ja hän on tämän kirjan päähenkilön tuleva isä.

3. LUKU JOKIJÄRVEN KIRKKO

Pudasjärven Kuren kylän yläosien asutus lisääntyi hitaasti, mutta varmasti. 1760-luvulla syntyivät Lasalan uudisasutus Turpeisenjärvelle, samoin syntyivät uudistalot Lassinniemeen Parviaiseen, Simoseen Jokijärvelle ja Kortetjärven rannalle Loukusaan. 1770-luvulla Partanen ja Horsma Metsäkylään, Jokela Koitilaan, Kantoniemi Inkeenjärven rannalle ja Kuusijärvi Loukusaan. 1780-luvulla syntyivät talot Pesio Pesionvaaralle, Virkkunen Virkkusenjärvelle ja Vääräniemi Metsäkylään.

1790-luvulla Loukusaan syntyi asutus Uusitaloon, Kylmälään, Luokanjärvelle ja Kariniemeen. Vaarakylään Huovinen, Iiviölle Lehtoniemi ja Metsäkylään Narkio, Pitkänen ja Haukijärvi. 1800-luvun alkukymmeninä kohotettiin kurkihirsä Koviojärvelle Kovi-onniemi, Rääpysjärvelle Koitilaan, Juurikkaan Taivalkoskelle, Säkkiälään Loukusaan, Lohilahteen ja Latvajärven Latvalaan Metsäkylässä sekä Harjalan selkoselle Jokijärvellä rakennettuihin uudistaloihin.

Kun jo aiemmin perustettuja tiloja alettiin jo jakaa, niin verotilojen määrä kohosi 1800-luvun alussa jo yli neljänsäkymmenen. Mutta, vaikka tilallisten määrä lisääntyikin, niin kaikista nopeimmin kasvoi tilattoman väestöosan määrä. Siihen kuuluivat torpparit, mäkitupalaiset, huonemiehet, itselliset, huutolaiset, ruotulaiset ja kaikenlaiset muut kulkijat. Pikkuisen paremmin pärjäsivät ne, jotka saivat piian tai rengin paikan jostain talosta. Kaikki eivät jääneet odottamaan tuolloinkaan nälkäkuolemaa kädet ristissä, vaan muuttivat jonnekin pois sinne, missä vähänkään oli paremman elämän toivoa ilmassa.

Ylä-Kuren asutus oli harvassa pitkin asumattoman selkosen jokien- ja järvien rantoja ja itsekin sai tulla toimeen niin kuin vain pystyi. Elanto tuli monesta eri lähteestä: karjanhoidosta, viljanviljelystä pelloilta ja myös kaskista, metsästyksestä ja kalastuksesta sekä marjoista. Myös tervanpoltto alkoi 1800-luvun puolella saada sijaa, kun teollisuus tarvitsi tervaa uusiin laivoihin, joita tarvittiin virivän maailmankaupan myötä. Monesta eri lähteestä karttui se niukka ravinto, jolla elämä kituutti ankarissa oloissa eteenpäin. Joitakin oli onni potkaissut, kun he olivat lappalaisten lähdön jälkeen omineet porokarjat itselleen ja söivät ympäri vuoden lihaa ja näin poroja omistavat kulkivatkin jopa rikkaiden kirjoissa. Yleensä juuri näillä tiloilla oli myös ihan oikeaa peltoa, kuten Tyrämäen Räisälässä 1700-luvun lopussa jo 6 hehtaaria ja Kurtin porotilalla jopa 9 hehtaaria. Pienillä ja vasta perustetuilla tiloilla peltomäärä jäi kuitenkin yleensä alle kahden hehtaarin ja toimeentulo sen myötä niukaksi.

Selkosten elämä kuitenkin voimistui hiljalleen ja se herätti ihmisissä kaipuun muuhunkin kuin leivän hankintaa. 1700-luvun lopulla Kuren kylän yläosan asukkaat herättelivät Pudasjärven emäseurakunnan kirkonkokouksessa ajatuksen omasta seurakun-

nasta tai ainakin vähintään omasta kappelikirkosta. Tuolloin se ei vielä toteutunut, mutta aika ja väkimäärän kasvu herätti lopulta myös päättäjät.

Keisarillinen senaatti antoi 22.6.1843 luvan rakentaa Jokijärvelle rukoushuoneen. Tarkoitus oli, että Pudasjärven papiksi vihitty katekeetta ryhtyy hoitamaan jokijärveläisten lievästi sanottuna jonkin verran hunningolla olevia hengenasioita. Päätös oli helpotus ylimaan asukkaille, sillä hengenmiehen saavuttua kylään ei tarvitsisi enää tehdä rasittavia matkoja Pudasjärven kirkkoon. Poissa jäisivät piispan- ja rovastien tarkastuksissa käynnit ja rukouspäiviin osallistumiset. Osallistumisen laiminlyönnit kun tiesivät kärejäreissua Pudasjärvelle selvittämään, että miksi et tullut kirkkoon. Osallistuminen emäkirkon kustannuksiin jatkui kuitenkin myös oman kirkon myötä, mutta jokijärveläiset olivat tomerana ja uskoivat selviävänsä velvoitteistaan. Lähellä oleva pappi toisi myös omanarvontuntoa ja kohentaisi oman kylän hengellistä elämää ja muutakin sivistystä. Jokijärveläiset kun keittelivät ja käyttivät alkoholia reippaasti ja viinan salakauppa, ja jopa salakapakat kukoistivat järven rannoilla.

Mutta kirkon he halusivat kaikesta huolimatta, ja olivat halunneet kylän kokoon nähden ison. Senaatti edellytti, että kirkkorakennuksessa tuli olla saarnastuoli, alttari, penkit 600 hengelle sekä vielä sakaristo pappien jumalanpalvelukseen valmistautumista varten. Sakasti on kirkossa oleva huone, jossa säilytetään kirkolliset kirjat ja liturgioissa tarvittavat vaatteet sekä myös ehtoollistarvikkeet. Viinille lienee ollut oma säilytystilansa. Apurahoja kirkon ylläpitoon ei päättäjältä jokijärveläisille herunut, vaan piti tulla toimeen omillaan. Senaatin päätöksen jälkeen jokijärveläiset ryhtyivät oma-aloitteisiksi ja ryhtyivät katekeettansa Johan Lithoviuksen johdolla hoitamaan muiden asioiden lisäksi myös omaa kirkkoasiansa. Intoa riitti vielä myös rakennuspuiden kaatamiseen ja niiden tulevan kirkon paikalle ajamiseen.

Rakennusasiain ylihallitus laaditutti piirustukset ja kustannusarvion, jotka esiteltiin pitäjänkokoukselle 20.4.1845. Kokous oli papereihin tyytyväinen ja hyväksyi ne sellaisenaan. Piirustukset oli laatinut ja signeerannut niiden laatija Anders Fredrik Granstedt, joka oli toiminut Carl Ludwig Engelin suurena apuna tämän luodessa Helsingin keskustan julmetun isot rakennussuunnitelmat. Jokijärven kirkko oli ristikirkko, jonka sakarat olivat leveyttään kaksi kertaa lyhemmät.

Vaikka jokijärveläisiä on tuohon aikaan ollut väljästi laskien yli 800 henkeä, niin siitä huolimatta on varmaan pelottanutkin ryhtyä moiseen urakkaan, mutta uskoakseni se on myös innoittanut väkeä ja nostanut itsetuntoa kovasti. Mukana rakennushankkeeseen tulivat myös Koitilan ja Taivalkosken talot, mutta jurmulaiset ja kynsiperäläiset kieltäytyivät kunniaista. Rakentajat koettivat herättää myös yhteistä vastuuntuntoa ja ehkäpä

myös jonkinlaista kohtalonomaista uhrimieltäkin, mutta laihat olivat saaliit, sillä aika oli kova, eikä ropoja ollut yksinkertaisesti mistä antaa.

Kirkkokuoneen rakentaminen päästiin aloittamaan vasta kesäkuussa 1846, sillä vasta tuolloin saapui Jokijärvelle Pietarsaaresta pestiin suostunut rakennusmestari Johan Bagarnäs. Mestarin ehdot hyväksyttyään rakennuttajien piti ruveta hommaamaan heti lisää rakennuspuita, sillä lähes kaikki kirkkoon varatut oli jo käytetty väliaikaisen, kymmenen kertaa kymmenen metrin kokoisen rukoushuoneen rakentamiseen. Siinä oli katekeetta Johan Lithovius päässyt pitämään jokijärveläisille ensimmäisen jumalanpalveluksen ”omalla maalla” lokakuussa 1843.

Rakennuksen tarvitsemat lasit ja naulat haettiin Oulusta ja kun rahaa ei ollut, niin päätettiin vuoden 1847 puolella ottaa 1000 ruplan (17400 e) laina. Maaliin ei törsätty, vaan rakennus jä kasettumaan ilman pintakäsittelyä säiden armoille. Töihin oli saatu houkuteltua, tai pakotettua, hieman yli kaksisataa miestä, sillä jos talossa oli kolme miestä, niin ainakin yksi joutui olemaan työmaalla jatkuvasti. Kirkko valmistui syksyllä 1848 ja näin katekettä Lithovius pystyi aloittamaan ”oikeiden” jumalanpalvelusten pidon Jokijärveläisille heidän omassa kirkossaan. Katekeetan (uskonnollinen opettaja, joka yleensä oli teologian opiskelija tai nuori pappi) palkan maksoi kruunu ja se oli Lihoviuksen aikaan tarkasti 128 ruplaa ja $57 \frac{2}{3}$ osa kopeekkaa (2100 e) vuodessa ja kymmenen vuoden aikana se kohosi 150 ruplaan. Ison pitäjän kirkkoherran palkka oli kymmenkertainen.

Jokijärven Hiltukankaalla 1848–1878 sijainnut 600-paikkainen kirkko.

Jokijärveläiset kunnostivat hoputtamatta katekeettansa asunnoksi kirkon lähellä jo sijainneen rakennuksen, johon tuli kaksi kamaria ja pirtti, sekä uuni, joka lämmitti koko huoneiston. Kyläläiset huolehtivat myös lämmityksestä ja hengenmiehen kymmenyksistä. Kirkon tilpehööreihiin otetun 1000 ruplan laina aiheutti huolta, mutta jo vuonna 1855 se oli maksettu kokonaan. Lithovius jätti Jokijärven vuoden 1850 alkupuolella ja hänen jälkeensä virkaa hoiti loppuvuoden 21-vuotias opiskelija August Kranck, joka vihittiin papiksi 1857 Kuopiossa.

Kranckin jälkeen viran otti vastaan 33-vuotias, 1842 papiksi vihitty Johan Bäckwall. Sielunpaimenen työn ohessa hänen aikaansaannoksiaan oli myös se, että Jokijärvelle tuli posti joka toinen viikko Koitilan kieverista. Bäckwall siirtyi kolmen vuoden jälkeen 1853 Ouluun toimittamaan Oulun Wiiko-Sanomat -lehteä. Hänen jälkeensä Jokijärven uudeksi paimeneksi tuli saman vuoden lopulla Helsingistä asti pastori Carl Tenl'en, joka viihtyi selkosillamme vuoden 1858 helmikuulle, jolloin hän siirtyi Kestilään. 1890 rovastina kuollut hengenmies oli loppuvuotensa Kemiläisten sielunpaimen.

Kirkon ja papin ylläpitokustannukset alkoivat tuntua jokijärveläisten harteilla yhä enemmän, varsinkin kun vain osa pitäjän kylistä osallistui kuluihin. Lisänä oli myös se, että selkosen väen piti oman kirkon ohella osallistua myös emäseurakunnan, eli Pudasjärven papin ja kirkkorakennuksien kuluihin. Tämä tuntuu vielä nytkin 170-vuoden jälkeen aika kohtuuttomalta, kun ajat olivat ankeat ja oli hyvä, että jokijärveläiset yleensä pysyivät jollain lailla hengissä.

Niinpä puuhamiehet Taneli Simonen ja Simuna Horsma panivat tuulemaan ja järjestivät maaliskuun 29. päivä 1857 pitäjänkokouksen, jossa päätettiin seurakuntalaisten ja papin yhteistuumin, että Jokijärven rukoushuonekuntaa anotaan muutettavaksi omaksi kappeliseurakunnaksi. Jokijärveläisten toiveet myös toteutuivat, kun armollinen senaatti 16. tammikuuta 1858 teki päätöksen Jokijärven kappeliseurakunnan perustamisesta. Jokijärveläisiä huoletti hieman kirkkorakennuksen huoltamisen lisäksi tulevan kappelaisen palkanmaksu, mutta optimistisinä ihmisinä ajattelivat varmaan, että ”kyllä se Luoja luoduistansa huolen pitää”, joku osa tietysti ajatteli ihan samoin kuin täällä ajatellaan vielä nykyäänkin, että ”näkyypähän.”

Vuonna 1865 annetun kunnallisasetuksen myötä kappeliseurakunnista oli mahdollista tulla myös itsenäisiä kuntia, mutta oikeasti kunnallinen elämä Jokijärven kuntana ja nimenä alkoi vuoden 1868 alussa ja Jokijärvi kuntana lakkasi olemasta vuonna 1884 ja nimi on ollut siitä asti Taivalkoski.

Jokijärvellä on pidetty huhtikuussa 1868 Hiltusessa ensimmäinen uuden kunnan kunnankokous, jossa kunnanesimieheksi on valittu talokas ja saarnaaja Antti Päätalo Mäkelän talosta Päävaaralta. Kunnallislautakunnan puheenjohtajaksi tuli sahanhoitaja Herman Norblad, joka kulki sahaltaan Jokijärvelle hyvin vastahakoisin mielin. Jokijär-

Veikko Räsäsen 11. kirja *Jokijärvi ja Aukusti* kertoo nimensä mukaisesti Jokijärvestä 1840-luvulta lähelle toisen maailmansodan syttymistä. Kylän tapahtumiin kietoutuu myös 1869 raskaiden nälkävuosien jälkeen syntyneen Aukustin elämäntarina. Räsänen antaa aikalaisten itse kertoa elämästään tuon ajan eri lehtiin Jokijärveltä lähetetyissä kirjeissä. Ne antavat realistisen kuvan tuon ajan maaseudun elämästä, joka ei suinkaan ole ollut ruusuilla tanssimista. Nälkä ja kylmä on ollut lähes jokapäiväinen vieras eikä ilon aiheita juuri ole ollut, kuin ehkä seurapirtin eteisessä nuorten kuiskutellessa.

Räsäsen teksti on sujuvaa ja vaikka aihe on hengenvakava, niin huumoriakin löytyy ja myös kyyneleet silmiin nostavaa surua ja liikutuksen aihetta. Kirjoittaja on saanut henkilönsä sulautumaan historian suureen kulkuun niin kuin pitääkin: itsehän he historiansa tekivätkin. Rakkaat ihmiset kulkevat aina mukamme; muistoissamme, ajatuksissamme ja sydämissämme säilyvät tärkeimmät ja arvokkaimmat asiat.

Omistan tämän kirjan kaikille heille.

BoD

